

Олена Зосімович
асистент кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ОСОБОВИЙ СКЛАД ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ПАЛАТИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ (1796 – 1797 РР.)

Після приєднання Правобережної України до Російської імперії на її території поширено російську систему адміністративного та судового управління без урахування географічних, етнічних, історичних та національних особливостей регіону. Тут установилася адміністративно-поліцейська, фінансово-господарська та судова система, яка була впроваджена в Росії наприкінці XVIII ст. Тому діяльність Палат кримінального суду, зокрема й Волинської, потрібно розглядати як складову частину судових органів, створених постановою «Учреждения для управления губерний Всероссийской империи» від 1 листопада 1775 р. Її діяльність мала певні особливості, пов'язані з національним та політичним розвитком, багатовіковим перебуванням у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Завданням нашої публікації є визначення місця Волинської Палати кримінального суду в системі загальноросійських судів, дослідження її діяльності із серпня 1796 до 1 травня 1797 р.

У Російській імперії існував чітко визначений порядок вирішення кримінальних справ. Загалом вони розглядалися у судовій інстанції, до відомства якої належали. Нижчою інстанцією були повітові суди, нижні земські суди, нижні розправи, городові магістрати або ратуші. Але в разі важливості справи, тобто коли обвинувачуваного засуджували до страти, позбавлення честі, торгової страти, її матеріали надсилали до судів другої ланки – Верхнього земського суду, Верхньої розправи та Губернського магістрату для винесення вироку. Ті, зі свого боку переглядали матеріали слідства, документи, надані у справі, виносили вирок і відправляли до губернської Палати кримінального суду для ревізії. Крім таких особливих кримінальних справ, Палата кримінального суду розглядала апеляції на рішення судів другої ланки. До її компетенції належали й посадові злочини.

Діяльність губернської Палати кримінального суду визначалася розділами VI (О должности палаты уголовного суда), VII (О течении дел уголовных), X (О палатах вообще) «Учреждений для управления губерний Всероссийской империи» (далі – Учреждений...»). Розділи I, II та III визначили загалом порядок формування штатів Палати. Голову її призначала Імператриця за поданням Сенату з двох кандидатур, а інших членів – радники та асесори – Сенат. Особовий штат Палати був затверджений «Высочайше утвержденными штатами Волинского и Подольского наместничества» та Іменним указом Катерини II, даним генерал-губернатору Мінському, Волинському, Брацлавському та Подільському генерал поручику Т. І. Тутомліну № 17354 «О разных распоряжениях касательно устройства Волинской и Подольской губерний» 5 липня 1796 р» та «Загальним штатом губернських присутніх місць», у якому зазначено такі посади та оклади чиновників:

№ п/п	Назва установи	Посада	Клас	Кількість людей	Розмір жалування
1	Палата	Голова	5	1	810

	кримінального суду				
		Радники	6	2	600
		Асесори	8	2	300
	Разом			6	2610

У Палаті кримінального суду Волинської губернії засідали голова, два радники та два асесори. Окрім них, у палатах деяких намісництв, зокрема й Волинського, передбачена посада перекладача. Так, у палатах кримінального суду, цивільного суду, у Верхньому земському суді згідно з Примітками 24, 25 до вищезгаданого Наказу №17353 зазначено про доповнення штатів посадою перекладача 13 класу з окладом 180 руб. До палати були приписані канцелярські службовці: секретар, протоколіст, реєстратор, два столоначальники та їхні помічники й архіваріус. Щодо цих посад, то про них було зазначено: секретар – чиновник 11 класу з окладом 250 руб., кількість інших посад та їхній оклад мало визначити Губернське Правління).

Урочисте відкриття Волинської губернської Палати кримінального суду відбулося 6 серпня 1796 р. Головою палати був призначений колезький асесор Пафнутій Сергійович Батурін, асесорами – капітанів Олександра Харламова та Миколу Червінського, радниками колезького радника Івана Комарницького та колезького асесора Родіона Кориса. 9 серпня були прийняті на службу канцелярські службовці: протоколіст – колезький реєстратор Кирило Велигоцький, реєстратор – губернський реєстратор Яков Борзенець, столоначальники – у першому столі – прапорщик Іван Турчанинов, у другому столі – губернський реєстратор Іван Логінов; їхні помічники - відповідно в першому та другому столі – губернський реєстратор Логін Солодкий та шляхтич Баранський. Протоколіст Кирило Велигоцький виконував і обов'язки витратчика, оскільки ця посада не була передбачена штатним розписом. Обов'язки перекладача виконував губернський секретар Микола Врежевський. 14 грудня 1796 р. Палата прийняла архіваріуса – губернського секретаря Наума Філімонова.

Майже всі канцеляристи були вихідцями з інших губерній. Російський уряд заохочував переїзд до Правобережної України чиновників з інших губерній. Так, за Наказом Сенату від 26 липня 1795 р. ті чиновники, які переїхали з інших губерній отримували гроші на дорогу в сумі третини жалування.

Спостерігається постійна ротація кадрового складу. Так, Микола Червінський був відряджений до Казенної палати виконувати обов'язки губернського скарбничого Родіона Кориса перевели до казенної палати Подільської губернії. Подібні переміщення траплялися і в інших установах. Це не сприяло спеціалізації та фаховому зростанню чиновників. Один час вони могли займатися кримінальними справами, потім – казенними, згодом – цивільними. Це негативно впливало на професійність цих службовців.

У рамках підтримки урядової політики у Волинській губернії члени Палати поряд з іншими чиновниками брали участь у заходах центральної влади. Вони були присутніми на прийнятті присяги чиновниками та на урочистостях із нагоди відкриття установ.

На основі аналізу документів Палати можна визначити основні напрямки її судової діяльності. Головним була ревізія кримінальних справ, за вчинення яких обвинуваченому загрожувала смертна кара, позбавлення гідності та торговельна страта, а також апеляція на рішення судів середньої інстанції. До компетенції палати увійшли й апеляційні справи судів другої ланки. З протоколів та журналів засідань видно, що розглядали здебільшого справи про вбивства та крадіжки.

Палата приймала і звіти як нижчих так і середніх судових місць про кількість розглянутих справ, їх вирішення та відомості про колодників.

Палата стежила, чи дотримувалися під час слідства вимоги судового процесу та винесення вироку відповідно до російського законодавства. Для цього чиновники мали бути обізнаними з російськими законами. Це зумовлювало необхідність вивчення російського законодавства та його роз'яснення нижчим інстанціям.

Досить часто Палата повертала справи нижчим та середнім інстанціям на доробку, навіть не розглядаючи їх. Причини цього були такі: відсутність перекладу російською мовою, недотримання регламенту, недостатність фактичного матеріалу: свідчень, довідок про оцінку майна, протоколів обшуків, довідки про визнання шляхетства тощо.

З приходом до влади Павла I судова система, установлена Катериною II, була змінена. Серія наказів, виданих у грудні-січні, ліквідувала деякі судові ланки колишньої системи. Ліквідації зазнала й Палата кримінального суду. Новозатвердженими 31 грудня 1796 р. штатами губерній не було передбачено її існування. У Волинській губернії Палата кримінального суду об'єднувалась із палатою цивільного суду в Головний суд, що поділявся на два департаменти. Ліквідовані присутні місця повинні були здати справи до 1 травня 1797 р. за наказами від 22 грудня 1796 р. і 15 січня 1797 р.¹

¹ ПСЗ РІ, ТХХІУ, № 14392, с. 249, 279